

Олена ЛАЗОРЕНКО,
Інститут філософії НАН
України та ГО «Жіноча
Професійна Ліга»

ЖІНОЧА ПРИСУТНІСТЬ В УКРАЇНСЬКІЙ ПОЛІТИЦІ: ЩО ЗАВАЖАЄ ПРОФЕСІЙНІЙ ПОЛІТИЧНІЙ КАР'ЄРІ

Україна в особі її керівництва з часів набуття незалежності, початку реформування політичної системи, розбудови ринкової економіки і до цього часу постійно демонструє практичну незаінтересованість у паритетному жіночому представництві на вищих владних посадах як загальнонаціонального, так і регіонального рівня. У зв'язку з цим сформована й загальна суспільна атмосфера практичного несприйняття гендерної рівності, що не заважає появи час від часу її підтримки на рівні гасел, доповідей і таке інше. Навіть на побутовому рівні найчастіше укорінюється норма не лише про меншовартість жінок у політиці, а і про їх начебто недостатню підготовленість до «високої політики» та й взагалі, що то не є жіноча справа. Цікаво, що водночас ці «критики» не переймаються питанням кваліфікаційного рівня, компетенцій, моральних якостей чоловіків, які домінують в українській політиці та на вищих державних посадах в Україні майже тотально.

У статті розглядається з точки зору гендерного аналізу (перш за все на підставі принципу рівних можливостей для жінок та чоловіків) ситуація, що склалася в Україні щодо жіночого представництва у Верховній Раді, участі у виборчих перегонах 1998, 2002 і політичних партіях, зайняття вищих державних посад. Аналіз дає надію сподіватися, що певні позитивні кроки, як-то: прийняття спеціального Закону у царині гендерної рівності, поява тенденції лідерства жінок у політичних партіях, громадських організаціях сприятиме поступовому формуванню умов рівного доступу жінок і чоловіків до політичного життя та державного управління в Україні.

Верховна Рада. У Верховній Раді України III скликання кількість депутатів-жінок становила 8%. У попередньому скликанні кількість жінок депутатів вже скоротилася до 5%. Незважаючи на те, що до Верховної Ради України по багатомандатному загальнодержавному округу у 1998р. балотувалося 116 жінок (11% у загальному списку кандидатів), а у 2002 р.— серед кандидатів – жінок було 1339, тобто вже 17%. Кількісний ріст кандидатів-жінок на минулих виборах не дав бажаного результату збільшення жіночого представництва у вищому законодавчому органі країни.

Таблиця 1

Інформація про вибори до Верховної Ради України (1998, 2002)

	1998	2002
Загальна кількість кандидатів у депутати	3539	6846
Кількість жінок-кандидатів у депутати	116	1339
Процентний відсоток жінок – кандидатів у депутати	11%	17%
Загальна кількість обраних депутатів	445	433
Кількість жінок-депутатів	37	24
Процентний відсоток жінок-депутатів	8,3%	5,5%

Джерело: Підготовлено О. Лазоренко на підставі загальних аналітичних даних, поданих на веб-сайті Центральної виборчої комісії України www.cvk.gov.ua

У березні 2006 р. Україну очікують нові парламентські вибори за зміненим виборчим законодавством, за яким суб'єктами виборчого процесу можуть бути тільки політичні партії та блоки і голосування на виборах проходитиме тільки за списками політичних партій (блоків). Наскільки за принципами гендерної рівності будуть сформовані п'ятірки лідерів та загальні партійні виборчі списки, як те передбачає ухвалений 8 вересня 2005 р. Верховною Радою України Закон «Про забезпе-

чення рівних прав і можливостей жінок та чоловіків» та підписаний у жовтні ц. р. Президентом Віктором Ющенко, покаже найближчий час.

Виконавча влада. Уряд. За весь час незалежності не було жодної жінки – голови обласної державної адміністрації, у складі чотирнадцяти урядів – тільки одна була жінка прем'єр-міністр (Юлія Тимошенко) та загальна кількість міністрів-жінок не перевищує десяти, нинішній склад уряду Юрія Єханурова є взагалі повністю чоловічим. На думку нинішнього прем'єр-міністра, висловлену під час телевізійного виступу у вечірньому ефірі каналу «Інтер», в Україні є багато талановитих жінок, здатних зайняти вищі урядові посади, посади губернаторів, але йому не вдалося зробити жодного такого призначення. Він вважає це своїм великим недоліком. (1)

Політичні партії. В Україні відбувається процес бурхливого партійного будівництва. Присутня позитивна динаміка зростання кількості політичних партій. У 1998 р. налічувалося 52 політичні партії, які були офіційно зареєстровані Міністерством юстиції на 1.01.1998, лідерами партій у цей же час були 6 жінок, тобто 11,5% від загальної кількості партійних керівників (2). «Жіноче обличчя» мали керівники таких політичних сил: Аграрна партія України (Катерина Ващук), Всеукраїнська партія жіночих ініціатив (Валентина Даценко), партія «Жінки України» (Аліна Комарова), партія «Союз» (Світлана Савченко), Прогресивна соціалістична партія України (Наталія Вітренко), Християнсько-Народний союз (Галина Ткаченко).*

У 2005 р. в Україні вже налічується 127 політичних партій, в яких лідерські позиції займають *13 жінок, що становить 10,2%*. Хоча загальна кількість партій, які очолюють жінки, дещо зменшилась у відсотках стосовно загальної кількості інших партій, але перелік партій свідчить про певне зростання впливовості, розгалуженості цих політичних організацій, а значить – буде

* Інформація подається в алфавітному порядку.

сприяти розвитку більш сприятливого щодо рівних можливостей політичного середовища. Отже, «вищих керівниць» мають: Всеукраїнська партія Миру і Єдності (Янковська Людмила), «Всеукраїнська політична партія – Екологія та Соціальний захист» (Редька Надія), Всеукраїнське об'єднання «Батьківщина» (Тимошенко Юлія), Демократична партія України (Антоньєва Ганна), «Жінки за майбутнє» Всеукраїнське політичне об'єднання (Довженко Валентина), Конституційно-демократична партія (Богословська Інна), партія «Солідарність жінок України» (Гошовська Валентина), партія «Жінки України» (Комарова Аліна), Політична партія «Україна Соборна» (Яхеєва Тетяна), Прогресивна соціалістична партія України (Вітренко Наталія), Селянська партія України (Засуха Тетяна), Українська партія «Зелена планета» (Зубицька Наталія), Українська політична партія «Християнський рух» (Звягінцева Тамара). (3)

Основним показником партійної активності є участь у виборчих процесах. Серед 30 політичних партій та блоків, що були суб'єктами виборчого процесу 1998 р. до Верховної Ради України, кількість жінок у п'ятірці лідерів виборчого списку налічувала 12 осіб, загалом у 7 партій/блоків жінки мали одне місце у першій п'ятірці, у 2-х партіях (Всеукраїнська партія жіночих ініціатив та партія «Союз») були зроблені конкретні кроки, щоб перша п'ятірка виборчого списку мала ознаки гендерної рівності. (4). Загальний малий відсоток жінок у партійних списках дев'яти партій/блоків, які здобули перемогу у цих виборах, мова йде про КПУ, НРУ, ВБ «За правду, за народ, за Україну», ПЗУ, НДП, ВО «Громада», ПСПУ, СДПУ(о), призвів до незначного жіночого представництва у вищому законодавчому органі країни.

У 2002 р. серед 61 учасника виборчого процесу у п'ятірці лідерів списку партії/блоку були, за даними ЦВК, надані місця для 30 жінок, тобто у 15 партій/блоків жінки мали одне місце у першій п'ятірці, а два чи більше місць були зайняті жінками у 5 партіях/блоках. (5). До парламенту пройшли чотири партії/блоки, що мали

по одній жінці у п'ятірці лідерів – Комуністична партія України, Виборчий блок політичних партій «Виборчий блок Юлії Тимошенко», Соціалістична партія України та Соціал-демократична партія України (об'єднана). На жаль, відсутність гендерної рівності у партійних списках та невелике їх висування у мажоритарних округах призвели до малої кількості жінок, що стали народними депутатами за результатами минулих чергових виборів до Верховної Ради.

Які є перешкоди? Напрями/стратегії для збільшення жіночої участі у політичному житті.

За засадами науки про управління людськими ресурсами, сучасна кар'єра – і це не залежить, чи мова йде про чоловіка, чи про жінку – це розширення сфери Вашого особистого впливу. Значення для реалізації успішної кар'єри мають знання та досвід, те, як Ви його використовуєте, та те, скільки Вам за це платять. Важливим стає вміння не тільки застосовувати власні знання і досвід, а й здатність «продати» їх на ринку праці у різних сферах, включаючи царини державного управління та політики.

Політична кар'єра – це супергра, в яку із зацікавленістю грають переважно чоловіки. Жінки, а це засвідчує попередній аналіз, є аутсайдерами на українській політичній сцені. Які потрібно використати або створити можливості, щоб змінити такий стан речей, досягти професійного успіху? Шлях до політичного професійного успіху – це визначення та подолання певних бар'єрів у розвитку кар'єри жінки.

Серед таких бар'єрів назвемо: поведінковий, рольовий, культурно-соціальний, професійний та освітній. Ці п'ять бар'єрів можуть мати місце щодо будь-якої жіночої професійної діяльності, але у політичному житті та державному управлінні вони особливо відчутні.

Перший бар'єр – поведінковий. Жінкам дуже часто бракує впевненості у своїх силах та позитивного ставлення до себе. Набуття асертивності, підвищення самооцінки та формування ефективного типу спілкування надасть жінкам більше шансів для професійного

зростання. Тут важлива поведінка за принципом «Я можу. Я зроблю. Я досягну». Є жінки, що мають від народження впевнену поведінку, але переважна більшість (це справедливо й відносно чоловіків) потребує докладання зусиль, щоб сформувати в собі такий тип поведінки. Одним з ефективних шляхів формування, розвитку цього у дорослих людей є тренінг асертивності, який допоможе розвинути такі якості, як здатність прийняття та втілення рішень, осмислення рівня свого впливу на інших людей, корекція невпевненої поведінки. Успіх взагалі, а політичній зокрема, приходить до тієї жінки, яка впевнена, що зможе його досягти.

Другий бар'єр – рольовий. Згідно з «теорією ролей», ми виступає у різних ролях, з якими пов'язане наше життя. Ці ролі протягом певного періоду можуть змінюватися, але кожен/кожна з нас грає цілий набір різних ролей як в особистому, так й в професійному плані. За змістом гендерні ролі, як набір певних культурних і суспільних очікувань про поведінку чоловіків та жінок, є різноплановими. Одночасно Ви можете бути – донькою, дружиною, подругою, науковцем, керівником громадської організації та бізнес-тренером. Втім, за гендерними стереотипами, уявлення про які є домінуючими в українському політикумі (6) і в суспільстві, жінка насамперед повинна себе реалізовувати в сімейному колі, а чоловік – виконувати громадські, політичні функції, робити кар'єру. Цей стереотип дуже часто може призвести до конфлікту (на особистісному чи груповому рівнях) між роллю «дружини» та «політика», на вирішення якого суттєво вплине можливість жінки самореалізуватися у політичній площині.

Третій – культурно-соціальний бар'єр, який представлений декількома як об'єктивними, так й «іміджевими», стереотипними факторами соціального та культурного гатунку. Серед таких наведемо:

- Жінки у більшості випадків не можуть або не бажать повністю присвятити себе політичній кар'єрі.

а) При цьому присутнє уявлення про політику як «брудну», корумповану та «чоловічу» справу, від участі

в якій жінки свідомо відмовляються з моральних міркувань.

б) Жінкам притаманна невисока мобільність, а участь у виборах, інша політична діяльність потребує постійних відряджень, роботи у різних місцевостях.

- Багато жінок не йдуть у політику через відсутність/обмеженість доступу до ресурсів — фінансових, матеріальних, вільного часу та підтримки родини. Наприклад, «велика» приватизація та перерозподіл власності в Україні відбулися на користь чоловіків. Наочно це продемонструвало засідання «круглого столу» у Секретаріаті Президента України у жовтні 2005 р., присвяченого питанням взаємодії з представниками крупного бізнесу. У цьому впливовому зібранні, ні з боку влади, ані тим більше з боку бізнесу, не було жодної жінки. Що стосується родинної підтримки, наприклад, шляхом звільнення від домашніх справ, здебільшого спмагаються досягти чоловіки, а жінки беруть на себе тягар неоплатної роботи по дому. Адже домашня праця традиційно вважається суто «жіночим» заняттям, вона забирає значний час, це стримує та знижує можливості жінок конкурувати у складній політичній боротьбі.

- Жінки дуже часто не ризикують йти у непередбачений виборчий процес (наприклад, народні депутати переобираються кожних 4 роки), з яким пов'язана політична кар'єра, а мати стабільну роботу, нормований робочий тиждень.

Четвертий бар'єр можна назвати професійним. Мова йде, з одного боку, про стереотипи, що склалися в українському суспільстві стосовно тих сфер та професій, які сприймаються як жіночі і чоловічі, з іншого — з реального стану справ. Традиційно сприймаються як жіночі такі сфери професійної діяльності, як вчителька, медичний, соціальний працівник. На жаль, ці соціально значущі види діяльності входять до сфери з невисоким рівнем оплати праці та часто сприймаються як непрестижні. До числа тих професій, які асоціюються з «чоловічими» та престижними віднесені такі види діяльності, як міністр, депутат, керівник банку, директор заводу,

підприємець, інші. (7) Отже, щоб зробити професійну політичну кар'єру, жінці потрібно також перебороти соціальний стереотип, що «політика – то є нежіноча справа». Доречно згадати вираз, який приписують Маргарет Тетчер: «Якщо чоловік демонструє характер, то про нього кажуть: «а він гарний хлопець». Якщо характер проявляє жінка, то про неї говорять «вперта баба».

Нарешті, *н'ятий бар'єр – освітній*. У сучасному динамічно зростаючому світі, особливо з настанням інформаційної ери, професійні знання мають тенденцію «старіти» з подвійною силою, аніж два десятиріччя тому. Важливу стає підвищення кваліфікації та набуття нових компетенцій, формування лідерських навичок.

Поділяючи думку американського психолога Деніела Голмана (D. Goleman, 1995), зазначимо, що ефективного лідера (політичного у тому числі) відрізняють не тільки знання та інтелект, а і суттєво розвинуті емоційні здібності. До числа останніх він відносив: навичка стримувати власні емоції, здатність розуміти/інтерпретувати власні емоції, здатність до самомотивації, здатність відчувати і розуміти емоції інших людей, здібність легко встановлювати та підтримувати комунікаційні контакти (8). Отже, жінці, якій природно притаманна висока емоційність, потрібно бути емоційно компетентною, психологічно налаштуватися постійно навчатися, удосконалюватися, пропонувати нові, творчі, нестандартні рішення політичних та управлінських задач.

Таким чином, були виокремлені певні бар'єри, які є на шляху успішної політичної жіночої кар'єри. Щоб зробити вдалу кар'єру у політиці, жінка повинна бути кращою не тільки серед усіх інших жінок, які намагаються зайняти це місце, а й кращою серед усіх чоловіків, які зацікавлені у цій роботі. Вдала кар'єра – це результат продуманого досягнення поставлених цілей. Однак мало мати конкретну мету, потрібно ще мати підстави, бути переконаною, що її потрібно досягти. Японці з цього приводу жартують: «Недостатньо мати бажання виловити рибу, ще потрібно мати з собою рибальські снасті».

Література

1. За даними сайту <http://www.korrespondent.net/> від 14.10.2005.
2. За відомостями Міністерства юстиції України на 1.01.1998.
3. На підставі відомостей Міністерства юстиції України від 1.08.2005.
4. Див.: Довідник. Абетка української політики.— К.: «Смолоскип», 1998 та ГО «Жіноча Професійна Ліга».
5. Див.: Офіційний веб-сайт Центральної виборчої комісії. Розділ «Партії та виборчі блоки партій у виборчому процесі» 31.03.2002 www.cvk.gov.ua
6. Див. наприклад: Парламентські слухання «Становище жінок в Україні: реалії та перспективи» 9 червня 2004 р., стор. 50.
7. Див.: Політичний портрет України.— Журн. Жінка, 1996, № 2
8. Див.: Goleman, Daniel (1995) Emotional Intelligence, Bantam.

Olena LAZORENKO

Institute of Philosophy National
Academy of Sciences of Ukraine,
President, NGO «League of
Professional Women», Kyiv,
Ukraine

THE PRESENCE OF WOMEN IN UKRAINIAN POLITICS: WHAT HAMPERS POLITICAL AND PROFESSIONAL CAREER DEVELOPMENT?

Annotation

The political landscape across Ukraine has changed dramatically since independence and the subsequent transition to democratic principles in politics and market economics. Although the creation of new democratic institutions should offer an opportunity to increase political representation of women, the role of women has been understated in broad political life and they remain under-represented in decision-making authorities.

This article provides an overview of political participation and representation of women in Parliament (Verkhovna Rada) in the 1998 and 2002 elections and political parties until 2005 based on gender analysis.

Verkhovna Rada (Parliament). The number of women in the Supreme Rada of the III convocation was 8%. The number of female deputies in the former convocation has already dropped to 5%. In spite of the fact that 116 women were running for deputies in a multi-mandate common state constituency in 1998 (11% of total list of candidates), and 1339 female candidates for deputies in 2002, which already was 17%, the quantitative growth of female candidates in the last elections did not produce any desired result for the increase of female representation in the supreme legislative authority of the country.

The Government. There was only one female Prime Minister (Julia Tymoshenko), at the time of independence, in membership of 14 governments, and the total number of female ministers does not exceed 10. The membership of the current government by Yuriy Yekhanurov is just male only.

Political Parties. There is rapid party development currently occurring in Ukraine with the availability of positive growth dynamics. There were 52 political parties officially registered by the Ministry of Justice as of January 1, 1998. There were six female Party leaders at that time, which was 11.5% of the total number of party chairmen. In 2005, there are 127 political parties in Ukraine, in which 13 women are taking leadership positions. This makes 10.2%. Although the total number of parties headed by women has somewhat dropped in percentage relative to the total number of other parties, the list of parties provided in the article proves a certain growth of influence, namely the branching of these political parties, and hence it will contribute to the development of a more favorable political environment for equal opportunities.

Strategies for Increasing Women's Presence in Decision-Making in Ukraine.

According to preliminary analysis, women are outsiders in the political arena in Ukraine. Which opportunities have

to be used or created in order to change this situation and reach a professional success? The way to political professional success is through the identification and overcoming of certain barriers in female career development. Among such barriers we may mention: ***behavioral, role, cultural and social, professional and educational barriers***. These five barriers can exist in any female professional activity, but they are especially noticeable in political life and public administration.

The analysis gives us a tendency to hope that certain political actions, specifically, the adoption of a special Gender Equality Law, will promote the emergence of female leadership in political parties, while public organizations will support gradual creation of conditions favorable for the equal access of men and women to political life and public administration in Ukraine.